

Turšični storži v gorkih — turšični storži v merzlih krajih.

Gosp. Oellacher v Inspruku je dvojno, iz storžev tiroljske turšice napravljeno moko kemijsko preiskal; ena je bila iz Inspruka, tedaj iz merzlejega, druga pa iz Trienta, tedaj iz gorkejšega tiroljskega kraja.

Najdel je po natančni preiskavi, da sladkora (cukra), gumija in vode je bilo v obojni moki zlo enaka mera; al kakošen razloček je bil v močnatih delih! Moka inspruških storžev je v 100 delih imela 36 delov močica, moka trientiških storžev pa le 12, tedaj za 24 odstotkov manj.

Ta preiskava nam tedaj očitno kaže, koliko moč ima gorkota do različnih delov ravno tiste rastline. V gorkem podnebju okolice trientiške seme veliko bolj dozori kakor v merzlejši inspruški, in tedaj izpije iz sterža, v katerem tiči, veliko več močnatih delov, — v merzlejšem podnebju pa ne dozori in se ne pridela seme tako popolnoma, tedaj ne izpije iz sterža toliko močica kakor v gorkih krajih; močnatih delov tedaj več ostane v storžih.

Kakošen nauk si toraj kmetovavci, kateri véjo tudi storže v prid obračati, zamorejo posneti iz tega?

Tale: Turšične zerna (seme) so v gorkih krajih vse polne močica, zato pa ga storži veliko manj v sebi imajo in so tedaj manj tečni in redivni, če se v moko zmeljejo; nasproti pa v merzlejših krajih obderžé storži veliko več močica in ga ne oddajo semenu.

In kaj sledi naposled iz vsega tega?

Tole: Čeravno ni nikjer pametno, ako kmetovavci zametujejo turšične storže, ki imajo vselej nekoliko redivne stvari v sebi, je toliko večja napaka, ako se zametujejo v merzlejših krajih. V merzlih krajih imajo storži posebno veliko močnatih, tedaj redivnih delov v sebi, naj se že peče kruh za ljudi iz moke turšičnih storžev, ali naj se s poparjeno moko pita živina. (Bothe f. T. u. V.)

Jezikoslovne stvari.

Za pokušnjo eno besedico iz mojega slovensko-nemškega slovnika *).

Mre-ti, merjem, merl, mert, sterben, auch: sich heftig sehnen, v. n. impf. mirati, am, al in Zuss.; pijanec merje po vinu, der Säufer schmachtet nach dem Weine; on merje po njem, er sehnt sich zum Sterben nach ihm; ogenj merje, das Feuer verlischt; čbelice merjó, die Bienen sterben. — Merha f., der thierische Kadaver s. merha; — merletina f. s. merha; — merlič m., der Todte, die Leiche; — merličar, merličnek, m., der Leichenbeschauer; — merlišče, n., die Sterbstätte, der Friedhof, die Todtenbahre; — merlišnica, f., die Leichenkammer; — merlivost, f., die Sterblichkeit; — merlovina, f., wie merletina; — mertavica, f., die Lähmung, die Empfindungslosigkeit; — mertelnost, f., der Todtenvogel; — mertje, mretje, n., das Sterben; — mertovec, m., die Leiche; — mertud, m., der Schlagfluss, die Lähmung; — mertudnica, f., id; — mertvac, m., der Todte, der Freudenlose; — mertvač, m., der Träge; — mertvača, f., die Trage, das Leichentuch; — mertvačina, f. der Kadaver, wie merletina; — mertvačnost, f., die Sterblichkeit; — mertvališče, n., der Friedhof, die Todtenbahre; — mertvak, m., der Todte; mertvake preganjati, faulzen; — mertvašče, n., die Todtenstätte, der Friedhof (Inn. Kr.); mertvašček, m., der Sterbliche; — mertvaščina, f., das Mortuar, die Sterbegebühr; — mertvašica, f., der Todtenvogel, die Schleiereule (strix flamea);

*) Podam častitim bravcem pokušnjo slovstvenega rodovnika na priliko: korenike „mreti“, tako, kakor se meni v slovenskem slovníku pri vseh korenikah, kar se dá, skerbno izpeljati zlo zlo potrebno zdí, če tudi nektere besede, da se navadna slovníkova naprava ohrani, na dve mesti pridejo z zaznamkom „s.“ (gléj:...) Zalokar.

mertvašnica, f., der Sarg; — mertvašnost, f., die Sterblichkeit; — mertvè, m., der Träge, der Freudenlose; — mertvec, m., die Leiche, der Freudenlose; — mertvica, f., der Schlagfluss, die Lähmung, die Schlafsucht, die Gicht; die todte, unfruchtbare Erde, der Baldrian (valeriana off.); — mertvin, m., der Scheintodte; — mertvina, die Lähmung, die Leichengebühr; — mertvinec, m., der Scheintodte; — mertvinica, f., die Lähmung, wie mertvina; — mertviš, m., der Freudenlose; — mertvišče, m., der Friedhof, die Hinrichtungstätte. — Merjoč, a, e, adj., sterbend; — merl, a, o, starr, todt, merli človek, der Verstorbene; — merlišk, a, o, adj., leichen-, merlišk obraz, ein blasses Antlitz; — merliv, a, o, adj. sterblich; — mertev, va, vo, adj., todt; — mertvi san, der Todtenschlaf (Inn. Kr.); mertvo blago, nutzlos liegendes Gut; mertvi denar, das todtliegende, keinen Vortheil bringende Geld; mertva cena, der Spottpreis; mertvi kup, id. mertvi ogenj, das gelöschte Feuer, auch das im Dunklen glänzende Moderholz; mertva kost, eine Verhärtung, das Ueberbein wie morska kost; mertva kri, die Melancholie; mertvo se deržati, freudenlos sein; mertva kopriva, das Bienensaug (lamium album); mertva boja, matte, blasse Farbe; stati na mertvi plači, von der Pension leben (Inn. Kr.); do mertvega raniti, tödtlich verwunden; na mertve vdarke tepen, zu Tode geprügelt; mertvo ime, unbekannter Name; mertva podoba, mertev kip, ein mattes Bild; mertva svitloba, mattes Licht; od mertvih vstati, vom Tode erstehen; mertvi list, der Todtenschein, wie mertvaški; on je na vino, na denar ves mertev, er ist in den Wein, in das Geld leidenschaftlich verliebt; — mertvašk, a, o, adj., leichen-, mertvaško opravilo, die Leichen-Exequien, mertvaška glava, der Todtenkopf; mertvaški duh, der Leichengeruch; — mertvališk, a, o, adj., leichen-; mertvališka pesem, der Todtengesang (libera); mertvičen, na, no, adj., zum Schlagflusse geneigt, gelähmt; mertvični dan, der Todestag. — Merjenje, mrenje, n., das Sterben. (Konec sledí.)

Ozír v pretekle čase.

Najdba kave.

Prejšnji francozki poročnik (konsul) v Alepi, gosp. Guys, pripoveduje v „povestnici Sirije“ o najdbi kave ali koféta po sporočilih turških sledeče:

„Kavo je najdel neki derviš (turški menih) v Moki v Arabii leta 656 po mahomedanskem številu, po našem pa leta 1258, tedaj blizo pred 600 leti. Ta menih — pravi povestnica — iz samostana pregnan, je živel na neki gori blizo Moke. Nekega dné, ko se mu je želodec glada zlo kerčil, nabere zern, ki so okoli nekega germa ležale, si jih skuha na vodi, pokusi to kuhano vodo ter najde, da ni neprijetna. Drugi derviši, ga obiskaje, pokusijo za njim to pijačo, in ker jim je dišala, jo pridejo večkrat k njemu pit. Časnikarji (kronikarji) dostavljajo še, da nekteri teh dervišev, ki so bili gobovi, in so to pijačo pili, so potem ozdraveli in kavi to zdravilno moč pripisali. Derviš, ki je v pregnanstvu živel, je bil zatega voljo pomilosten, in knez Mokaski je celó v hvaležen spomin na to mesto, kjer je derviš vpervič kavo kuhal, dal samostan sozidati. Kmali so začeli kavo vživati v Sirii, v Egiptu in po več drugih krajih. Leta 1555 sta dva Sirca v Carigradu napravila kavárno, kjer sta ljudém kavo kuhala, ktere prijetnost in zdravilna moč je jela kmali sloveti krog in krog. Tolika sila ljudi je derla v kavarno, da so jo turški duhovniki (ulemi) ukazali zapreti, češ, da ta nova pijača ljudi upijani. Kavopivci pa, katerim se je to pitje tako prikupilo, da ga niso mogli opustiti, so zagotovljali, da kava dela človeka budnega, bistrumnega, veselega in pa bolj pripravnega za pobožno čutstvo. Turška vlada je poterdila mnenje ulemov, da kava človeka upijani, in na to so imami začeli celó kavopivcem s tem žugati, da bojo na sodni dan vstali s tako černo kožo kakor je gošava kofetova. Dolgo je bil

prepir. Nazadnje je vendar kava zmagala, pa še le — kakor povestnica pravi — potem, ko je neki šajk v Kajri z velikimi slovesnostmi očitno skušnjo napravil in potem razsodil, da je kava prijetna in zdrava pijača. In od tistega časa je kava Turkom tako priljubljena pijača, da bi človek mislil, da jim ni moč brez nje živeti. Po njih se je razširila kmali krog in krog po svetu, pa s tem razločkom, da se drugod pije kava odcejena od gošave; Turek pa jo pije z gošavo vred, da mu je celó nič v zgubo ne gré.

Ogled po svetu.

Kavkaz in njegovi stanovniki Čerkesi ali Adighé.

Po verjetnih poročilih spisal Idrijanski.

Dragi bravec! vzemi zemljevid rusovske države v roko, in postopaj z mano; popisati ti hočem pogorja, rodovitost zemlje, podnebje in stanovnike kavkaške.

Pogorja.

Od dežel izhodne strani črnega morja, kjer vitežka roda Šapsuha in Adighé bivata, se vleče dolgi Kavkaz — stermeč čez dvojno morje in mejaš dveh delov sveta — v južno-izhodnem zavrtju do polotoka Apšeron, ki je imeniten za stran večnega ognja, in se zateguje v podobi kljuna v hvalinsko ali kaspisko morje.

S svojimi zravenhribi obsega Kavkaz v širokosti 30 milj. V jugu, poleg črnega morja, ga veže drug oddelk hribov z Ararat-om, in v severji se pogubi v štepah južne Rusije.

Od teh štep bomo obernili svoj pogled na posamezne imenitne pogorja, ter pogledali k nar bližnjemu Bečav-u ali pjetigorskim hribom, prednikom pravega Kavkaza, — potem k glavarju vseh gorá Elbrusu, od tod se vernemo na višine ob izhodnem črnem morji, ostanemo en trenutek pri véliki vojaški cesti, ki pelje čez sredo veličanskega pogorja, in zadnjič padejo naše oči proti jugo-izhodu na hvalinsko morje.

Bečav (to je, 5 gora) je stara domovina Čerkesov, ktere bomo zdaj Kabardarje imenovali. V jugo-zapadu od Georgievskaja, ob konstantinogorski cesti, se povzdiguje v obširni daljavi čvetero teh mejnih hribov, ki so z nekim visokim hribom „Oslovski herbet“ imenovanim, tako zvezani, da je viditi kotliču podobno odpertje, iz kterege srede v višavo reži peti in naj višji hrib. Verhte gore skor neprenehoma obdajajo oblaki, in je tako male obširnosti, da bi komaj deset ljudi ob enem prostora našlo. Od unih čveterih hribov je omeniti le Mečuke, slavite zavolj žvepljenih zvirov, ki ob njenem podnožji vrejo. Oddelki hribovja, ki Bečav-a z Elbrusom vežejo, se zategujejo med rekama Kuma in Kuban-om v jugozapadu.

Elbrus, 16.000 čevljev visok, je z večnim snegom pokrit, in vsako ondaj bivajočih ljudstev ga drugač imenuje. Perzijani in Tataři mu pravijo Kaf-dagh, Rusi Šatgora, Abhasi Orfi-Itub in Čerkesi Oschga-Machua, to je, gora zveličanih. Občno ime med gorotani je Dshin-Padischah (kralj duhov); zakaj po neki pripovedki so njegove pečine in brezni vhod v deželo duhov, kjer zdrave in srečne prerokinje male Azije bivajo, kterih lepota bo večno neomadeževana ostala, kakor tudi njih devištvo. Na njegovih nedohajočih višavah kraljuje od veka Simurg, stara božja ptica, z enim očesom minulost in z drugim prihodnost pazijoča. Ako se Simurg po zraku vertí, se zemlja stresa zavolj ogromnega luskanja perut, in viharji tulijo, morje kipí visoko, in budí s svojimi valovi dremajoče duhove v globočini. Včasih se slišijo z visočine modre prerokinje jok in stok, — potem omolkne po logih petje ptic; cvetlice glavice pobesijo; hudournik silno bobní, in hribi se zakrijejo v černe oblake. Večkrat pa se sliši s Sigmurgovega visokega trona petje zveličanih. Kmaló se nebo čisto zjasni, kakor zlate misli se odlikujejo sončni žarki na belih čelih gorá; hruš hudournika se spremeni v prijazno mermranje, in iz cvetlic puhti oživlajoč duh. — Toliko za pokus sta-

rih vraž, ki se na Kavkazu vedno pomladujejo; mi pa stopimo iz paganskega sveta sopet na pravo zemljo.

V severo-zapadni strani od Elbrusa poleg izhoda črnega morja so najvišje goré: Pelav-Tepeš in Očen v deželah Abhasanov in Abadsenov, — Idokopas in Šapsuh v pravi Čerkesii.

Južno-izhodno od Elbrusa, v deželi Osetov, zraven georgijske vojaške ceste moli v zrak 15.400 čevljev visoki Kasbek, središče velikega pogorja.

Če sledimo od severja v južno-izhodno stran čez sredo Kavkaza peljajočo vojaško cesto, dospemo k Krestovajigori (Kreuzberg), pokriti z večnim snegom; na njenem podnožji je pošta Kobi. Dvé uri od Kobe je slavnoznani Baidar, posejen od revnih Osetov, ki o slabem vremenu popotnikom na pomoč hité. Če Kasbek-a za središče vzamemo in južno-izhodnemu pogorju do polotoka Apšeron sledimo, zadenemo Barbelo v Lesghistani; potem Schah-Dagh-a (kraljev verh ali gora) v deželi Kuba; Dost-Dagh-a (prijateljski verh) in Bab-Dagh-a (očetov verh) med Šekami, Širvanu in Baku, in slednjič pri hvalinskem morji 3000 čevljev visokega Besch-Parmakj-Dagh-a (peteroperstni verh ali Fünffingerberg), tako imenovan po svoji podobi. (Dalje sledí.)

Slovanski popotnik.

* Od leta 1839, ko je zadnjič prišel na svetlo drugi letopis krajnskega muzeja za leto 1838 pod naslovom „Landes-Museum im Herzogthume Krain. Zweiter Jahresbericht 1838“, ni bilo več ne duha ne sluha od samosvojnega muzealnega časopisa; le semtertje po nekdanjem „Illyr. Bl.“ so se nahajale raztresene izvestja. Po dolgem prenehanji v letu 1849 vpeljanih tedenskih shodov so nekteri za pospeh domačega naravoslovja marljivi društveniki 13. rožnika lanskega leta sklenili, naj se napravljajo vsaki mesec zbori muzealnega društva, in pomenki teh zborov pa tudi druge naravoslovje zadevajoče stvari naj se natisnejo vsako leto v posebnem nemškem letopisu; vredništvo muzealnega letnika je bilo enoglasno izročeno gosp. kustosu Dragotinu Dežman-u. Marljivi gospod kustos je sporočilo to kmali doveršil in vredil letopis za 1856, ki je pred nekimi tedni pod nadpisom: „Jahresheft des Vereines des krainischen Landes-Museums 1856“ na svetlo prišel. Dobro jo je zadel častiti gosp. vrednik, da je na čelo tega novega letnika postavil kratek pregled vsega, kar se je od nekdanjih časov do danes na Krajnskem in za Krajnsko o naravoslovskih preiskavah godilo, in nam tako v mičnem popisu pred oči postavil dosedanjo delavnost domačo na važnem naravoslovskem polji. Dalje obsega ta zvezek popis nekega prižanega gojzdnega kebra, ki ga je gosp. Ferd. Schmidt prvi najdel na planini „pri Jezerih“, — gosp. Dežman je povedal nekoliko od tiste kot škerlat rudeče stvarice, kijo naravoslovci čermélo monado (Purpurmonade) imenujejo, ljudstvo pa, ako nenadoma najde moko, močnik, žgance ali kako drugo jéd rudeče, kervave barve, pritika ti čisto naravni, čeravno redki prikazni sto neumnih vraž; — dalje sledí v tem zvezku popis pomenkov društvenih zborov v letu 1849 in 1855, poslednje 3 leta muzeju darovanih ali pa kupljenih stvari, — imenik društvenikov, ktero pa še zlo pomnoženo želimo; saj 2 gold. na leto nista konj, — in naposled pregled društvenih dohodkov in stroškov preteklega leta. Dostavljamo tem versticam le še prošnjo, ktero gosp. vrednik razglašá v predgovoru: naj bi domoljubi, kteri se ukvarjajo z naravoslovskimi vedami, za prihodnji letnik mu poslali zanimivih sestavkov.

* Vlaški jezik govoriyo Čiči le v Žejanah v Munki fari. Stanovniki v Susnjeviči, Novi vasi, Jesovniku in Litaji pa niso Čiči, ampak se imenujejo Vlahi (Cerebiri) po njihovem vlaškem jeziku. J. Sa.